

NYHETSBRÉV 2:2012

(Publicerat 2012-04-03)

I mitt förra nyhetsbrev skrev jag en ganska lång betraktelse över David Jonstads utmärkta bok *Kollaps ó livet vid civilisationens slut* (www.adlibris.com/se/product.aspx?isbn=9170376352). Glädjande nog har denna bok blivit frikostigt och ofta respektfullt och positivt recenserad. En sammanställning av mediereaktionerna ó inklusive länkar ó kan studeras här (<http://davidjonstad.se/2012/01/25/media-om-kollaps>).

Den här gången ägnar jag också nyhetsbrevets huvudartikel åt en bok. Björn Forsbergs välskrivna och mycket intressanta *Omställningens tid: tillväxtens slut och jakten på en hållbar framtid* (www.adlibris.com/se/product.aspx?isbn=9185703621). Men först dels en påminnelse och dels en länk till en artikel om ledarskap som jag har skrivit.

I. En påminnelse om mitt Hillesgårdsföredrag

När jag senast pratade med de ansvariga för den onsdagsserie i vilken jag håller ett föredrag den 25 april så frågade jag om bokningsläget. Tämmligen stilenligt kunde jag inte låta bli att ta det i skämtsamt ton så jag sa att ödet är fullsatt förstås precis som för Pehr G. Gyllenhammar?ö. Men det finns visst risk för att jag inte drar lika mycket folk ☺. Så här kommer alltså en påminnelse om att det fortfarande finns biljetter till denna begivenhet. Föredraget går alltså av stapeln 25 april och börjar 19.00. Titeln är *Vart är vi på väg?* All nödvändig övrig information finns på www.hillesgarden.se

II. En krönika i *Ledarskap & Förnyelse*

Min vän Bosse Westermarck håller på att bygga upp ett nätmagasin om hållbart ledarskap. Så vitt jag kan bedöma är detta ett mycket lovvärt och spännande projekt. För ett tag sedan bad Bosse mig skriva en liten betraktelse. Den fick rubriken *Ett ledarskap som väcker hopp* och kan avnjutas här <http://ledarskapfornyelse.se/annonssidor/ledarskap-2/kronikor/auktoritart-ledarskap-karl-erik-edris/>

III. Den yttre och den inre omställningen ó tankar kring Björn Forsbergs senaste bok

För snart fem år sedan läste jag en bok av Björn Forsberg som jag tyckte mycket om. Den hade titeln *Tillväxtens sista dagar ó miljökamp om världsbilder* (www.adlibris.com/se/product.aspx?isbn=9185191493). Jag var faktiskt helt lyrisk över boken. Den var utomordentligt välskriven och klokt och lågmält argumenterad. I mitt nyhetsbrev 4:2007 (www.edris-ide.se/4-07.pdf) har jag till och med delat med mig till offentligheten av hur jag uttryckte mig i ett privat mejl till författaren när jag ville glädja honom med mina intryck.

Nu har Björn Forsberg publicerat en ny bok. Den här gången är titeln *Omställningens tid: tillväxtens slut och jakten på en hållbar framtid* (www.adlibris.com/se/product.aspx?isbn=9185703621, länkar till recensioner finns här <http://karnevalforlag.se/bocker/omstallningens-tid>). Jag tog itu med den med mycket stora förväntningar. Och jag kände direkt igen Forsbergs ton. Han skriver så väl att det faktiskt är en fröjd att läsa.

Redan i förordet kände jag mig rejält uppiggad. Forsberg har tydligen gått som han uttrycker det öi exil från akademin¹. Hans intresse för en omställning av samhället för en framtid bortom tillväxtepoken gjorde honom tydligen omöjlig som forskare. Han kom helt enkelt i mycket konkret i konflikt med dagens forskningspolitik som enligt Forsberg (och fler med honom²) innebär att ökonomisk tillväxt är målet för all forskning³.

En med forskningsanslag och stipendier uppmuntringsvärd miljöforskare ägnar sig alltså åt att övisa hur hållbar utveckling kan stärka ökonomisk tillväxt ö genom satsning på teknik, ekonomiska styrmedel och överstatliga arrangemang⁴. Och Forsberg tvingades konstatera öi detta hårdnande tankeklimat blev det en hädelse att problematisera tillväxtmålet ö eller att visa på alternativö⁵. Men Forsberg är uppenbarligen en man med integritet så han klev ur systemet för att vinna en frihet om vilken han med en lättnadens suck konstaterar öäven om friheten hade ett pris så var jag inte längre fånge under en tankeförlamande forskningspolitik. Jag kunde med hjälp av mindre stipendier och föreläsningarsvoden fortsätta min forskning i egen regi. Utan att behöva censurera migö⁶.

För egen del kom jag aldrig så långt i forskarsystemet som Forsberg. Jag fick symboliskt uttryckt svårt att andas redan på forskarutbildningsstadiet. Men Forsbergs kortfattade beskrivningar av sina egna erfarenheter väckte minnen till liv av de euforiska rusningar av frihet i min kropp som jag upplevde när jag bestämde mig för att släppa forskartråden och i stället gå min egen väg. Och jag är glad över att få veta att i detta avseende är Björn Forsberg uppenbarligen en broder.

Sjelva boken inleds sedan med tre relativt kortfattade och koncentrerade kapitel som behandlar de två första orden i bokens undertitel, dvs. ötillväxtens slutö. Björn Forsberg darrar inte på manschetten. I inledningen till det första kapitlet konstaterar han:

öÅr 2008 slår världsekonomin i taket, nu permanent. När ekonomin tvärnitade på 1970-talet var problemet trilskande oljeshejker. Denna gång finns problemet under deras fötter. För var är den olja som ska driva fortsatt ökonomisk tillväxt? Människan har upplevt 150 omtumlande år av ökonomisk tillväxt. Nu är det över. Här ska vi titta närmare på skälen och även leverera ett obekvämt budskap: det finns ingen lösningö på tillväxtens död, dörren till *business as usual* har stängts för gott.ö⁷

---

¹ Björn Forsberg, *Omställningens tid* (Karneval förlag, Stockholm 2012), sid. 9.

² I nr 1:2012 av tidskriften *Respons* (www.tidskriftenrespons.se) konstaterar t.ex. Sven Widmalm i en artikel med titeln *Enkla kvalitetsmått kväver tanken* att: öjag kommer i det följande att ge några reflexioner í och börjar med ekonomin: den idag allt överskuggande forskningspolitiska föreställningen att vetenskapens främsta uppgift är att bidra till (den öhållbaraö) tillväxten och att teknokratisk styrning behövs för att uppnå detta.ö

³ Björn Forsberg, *Omställningens tid*, sid. 9.

⁴ *Ibid.*, sid. 9.

⁵ *Ibid.*, sid. 9.

⁶ *Ibid.*, sid. 9.

⁷ *Ibid.*, sid. 13.

Och så följer han upp sitt löfte med att kort och kärnfullt redogöra för konsekvenserna av oljetoppen som han menar har inträtt i form av en öturbulent plataö. Hans ståndpunkt är förstås inte att oljan håller på att helt abrupt ta slut. Utan han påtalar bara att fakta talar entydigt för att utvinningen av olja nått sin topp och kommer att klinga av samtidigt som den olja som utvinns är allt mer svårutvunnen ó t.ex. utvinning från havens djup, eller i arktiska miljöer eller ur oljesand ó och därmed representerar en sjunkande nettoenergi.

Begreppet nettoenergi är mycket viktigt i sammanhanget. Nettoenergi är skillnaden mellan den producerade energimängden och energin som gick åt för att producera denna energi. När t.ex. oljan är som mest lättexploaterad kan det kosta en enhet energi för att få 100 enheter i utbyte. Men när det handlar om t.ex. utvinning av olja ur oljesand så är förhållandet kanske i bästa fall ett till fem men ibland är det nere på ett till två eller tre. Och när det gäller den tidigare så lovprisade etanolen så är det inte ovanligt att kostnaden för en energienhet blir just en energienhet. Ingen nettoenergi alls med andra ord. Vilket betyder att etanolen inte är mycket till oljeersättning oavsett allt medielarm om dess förträfflighet.

Men åter till oljetoppen och den bekymmersamma realiteten att även om det i teorin är så att hälften av oljan återstår vid uppnåendet av oljetoppen så återstår inte hälften av energin. Den lättexploaterade oljan har förbrukats först. Och Forsberg nämner forskaren David Murphy som vid sina kalkyler kommit fram till att 73 % av energin från den olja som är tillgänglig för mänskligt bruk redan har använts.

Forsberg visar också tydligt att varken kärnkraft eller s.k. förnyelsebar energi kan tillfullo ersätta det bortfall av oljeenergi som vi står inför. Och inte heller kol för den delen. Kolet står dessutom inför sin alldeles egen koltopp.

Men det är inte bara svårigheterna, eller som Forsberg ser det, omöjligheten att öka den globala energiförbrukningen som gör idén om fortsatt ekonomisk tillväxt problematisk. Tillväxtens vänner kan i och för sig alltid framföra olika teorier om att framtida teknologiska genombrott med både energisparande och genomgripande energiproducerande verkningar kommer att innebära att fortsatt ekonomisk tillväxt är en realistisk idé om framtiden. Och Forsberg kan ju inte heller sätta huvudet i pant på att det inte så småningom kan komma att ske något överraskande på energiområdet. Men detta visar sig vid närmare eftertanke inte vara relevant för frågan om fortsatt ekonomisk tillväxt är möjlig eller ej.

För den verkliga restriktionen finns på det område som redan Romklubbens rapport *Tillväxtens gränser* avhandlade för c:a 40 år sedan. Nämligen det faktum att en ändlig värld inte rymmer oändliga resurser.

Forsberg behandlar inte denna fråga i någon större detalj utan han påminner bara om realiteter:

öPå område efter område rusar vi mot en resursvägg, inte bara när det gäller energi. Vi ser ett större mönster av så kallade *overshoot* ó överuttag ó i spåren

av mänsklig rovdrift. Oceanernas fiskbestånd står inför kollaps (í)
Grundvattendepåerna är i fritt fall i stora delar av vår omvärld (í)
Markförstöring tack vara det moderna industrijordbrukets rationella metoder
ödelägger årliga enorma arealer jordbruksmark. Världens skogar (í) är i ett
tillstånd av akut stress på grund av överavverkning (í) För en lång rad
metaller och mineraler har produktionen redan nått sin peak eller så inträffar
den de närmaste åren. (í) Överallt hopar sig tecknen på världsekonomin
kurs in i en vägg av resursgränser.ö⁸

Och denna realitet får Forsberg att utbrista: öDet spelar ingen roll hur ihärdigt vi
intalas att fortsatt tillväxt är nödvändig i en tid när det saknas naturresurser för
att leverera denna. Tillväxtretoriken faller platt. Därför är den globala
resursväggen hoppfull. Den tvingar oss till verklig omprövning, att på allvar
inleda omställningen av samhället.ö⁹

Med tillväxtens materiella omöjlighet konstaterad tar Forsberg upp två
ytterligare frågor innan han går in på sina synpunkter om samhällsomställningen.
Han börjar med att i ett kort kapitel ta upp några funderingar kring maktelitens
envetna oförmåga att acceptera realiteter. Han kallar kapitlet *en drömvärld* och
berör i det frågeställningar som påminner till viss del om några av Wijkmans och
Rockströms synpunkter i deras bok *Den stora förnekelsen*
(www.adlibris.com/se/product.aspx?isbn=9173290424). I ett annat kort kapitel
betitlat *reträter* berör Forsberg också olika indikationer på att tillväxtepok
inte bara gått i stå utan att en tillbakagång börjat inledas. En sådan reträtt som
han berör är att rymdsatsningarna blir allt klenare. Och i samma kapitel
reflekterar han också kring Jonathan Huebners forskning som övisar att
innovationstempot aldrig någonsin under mänsklighetens historia varit så högt
som i slutet av 1800-talet. Han förlägger peakåret till 1873. Sedan dess har det
bara gått utför.ö¹⁰

Idén är alltså att vi sedan dess i stort sett mest byggt vidare på redan gjorda
innovationer och att vi efter en kanske under 50- och 60-talen kulminerande tro
på en framtid av fantastiska teknikunder nu har sansat oss betydligt. Forsberg
nämner i sammanhanget som roande detaljer bl.a. att det första eldrivna fordonet
tillverkades 1835 medan den miljömässigt intressanta LED-lampan bygger på en
teknik som uppfanns 1907.

Dessa tre inledande kapitel ö en fjärdedel av bokens omfång ö är alltså vad
Forsberg anser sig behöva för att med all nödvändig tydlighet och
oomkullrunkelighet etablera som ett faktum att vår tillväxtepok är till ända. Och
att detta inte handlar om politisk ideologi utan om naturvetenskapliga fakta som
inte kan förhandlas eller önskas bort. Och att vi därför står i början av en epok
där vi måste ställa om vårt samhälle så att vi kan leva bra och fascinerande liv
inom de resursramar som vår planet erbjuder.

När Forsberg kommit så långt i sina resonemang ändrar boken i viss mån
skepnad genom att han lämnar de faktagrundade teoretiska resonemangen om

---

⁸ Ibid., sid. 26-27.

⁹ Ibid., sid. 40.

¹⁰ Ibid., sid. 61.

tillväxtsamhällets omöjlighet och i stället bjuder in läsaren till en reportageresa till olika platser på vår jord där det av olika anledningar bedrivs ett omställningsarbete som han ser som förebildligt.

Platserna som Forsberg besöker är Detroit, Portland, Åredalen, Samsø och Kuba och där skildrar han möten med olika i omställningsarbetet centrala och intressanta personer samtidigt som intrycken från dessa besök och möten fördjupas i mer resonerande kapitel om olika för omställningsarbetet centrala kunskapsmässiga och strategiska frågor.

Eftersom jag personligen föredrar att läsa böcker som är strikt teoretiskt resonerande kände jag mig till en början lite tveksam mot Forsbergs framställning. Men efter ett par kapitel började jag förstå tanken bakom uppläggningsen.

Forsbergs infallsvinkel bestäms helt enkelt av hans syn på hur den förestående samhällsomdaningen måste gå till för att ha rimliga möjligheter att lyckas. Efter att ha studerat svårigheterna att få till stånd verkningsfulla internationella överenskommelser och avtal om t.ex. miljö- och klimatfrågor och en hel del andra uppenbara politikmisslyckanden har Forsberg vad det verkar i det närmaste gett upp om det han kallar förändring uppifrån. Det man kan förvänta sig från det hållet är i realiteten mer eller mindre välkamouflerat försvar för status quo.

Forsberg för också ett mycket intressant resonemang om vår vurm för starka ledare trots att vi i den moderna tiden gärna pratar om jämlikhet och allas lika värde. Och att denna tilltro till starka ledare är särskilt påtaglig i olika ödesfrågor som t.ex. klimatet. Förklaringen till detta fenomen formulerar Forsberg synnerligen pregnant och tänkvärt: *öVi vill inte att starka ledare bestämmer över våra liv, men vi ser gärna att de löser våra problem.ö*¹¹

Men samtidigt har han noterat att när ledarna inte kan leverera de lättvindiga och inte särskilt kostsamma men ändå fungerande lösningar som vi i det längsta hoppas på, så har åtminstone vissa av oss en benägenhet att inte bara resignera i cynism och politikerförakt utan vi börjar överväga möjligheten att ta saken i egna händer. Våra liv måste ju ändå fungera. Och det är alltså den här uppväckbara och underifrån kommande förändringskraften som Forsberg tror kommer att bli central för den omställning av samhället som nödvändiggörs av att tillväxtekonominns epok kommit in i sin högst problematiska slutfas.

När jag tog del av dessa Forsbergs tankar så aktualiserades omedelbart mina historiefilosofiska referenser. Framförallt kom jag att tänka på Arnold Toynbee. Hans teori för civilisationsskiften, som enligt min mening är ó mutatis mutandis ó tillämpbar även på mindre samhällen och mindre genomgripande skiften i utvecklingsriktning, går i korthet ut på att så länge eliten kan gensvara kreativt på de utmaningar som samhället eller civilisationen ifråga möter så är allt frid och fröjd. Massorna känner sig då inspirerade att följa sina ledare genom något som Toynbee kallar ömimesiproessenö.

---

¹¹ Ibid., sid. 131.

Men när stunden kommer då utmaningarna inte längre kan hanteras kreativt utan makteliten i stället levererar stereotypa och ineffektiva gensvar som inte löser utan snarare förvärrar problemen så börjar en process där det Toynbee kallar den kreativa minoriteten förvandlas till en dominerande minoritet. Det vill säga till en maktvärnande elit som hanterar sin civilisations eller sitt samhälles situation inte med kreativitet och framsynthet utan med ofruktbara och bakåtblickande idéer som får genomslag genom den typ av maktmissbruk som brukar beskrivas med talesättet ömakt är rättö. Det makten vill och gör är alltså rätt inte därför att det är rätt i en djupare och kreativ mening utan därför att det är maktens ståndpunkt.

Det misstag som den kreativa minoriteten ofta gör ó och som tvingar fram dess förvandling till en dominerande minoritet ó är att den håller fast vid och är starkt bunden till det gensvar som i det förgångna var så framgångsrikt att det förklarar den kreativa minoritetens maktposition. När den kreativa minoriteten börjar vila på sina lagrar och tycker att det som en gång var kreativt och framåtsyftande rimligtvis fortsätter att vara det oavsett vad som händer då börjar dess förvandling till dominerande minoritet. Det vill säga till en elit som i praktiken inte längre är kapabel att leda. Även om den alltså ofta är nog så skicklig på att värna sin maktposition.

Som jag ser det är det uppenbart att vårt moderna samhälle exemplifierar denna process. Den nyskapande elit som katalyserade de institutionella och värderingsmässiga förändringar som ledde till etablerandet och sedan vidareutvecklandet av den mycket framgångsrika moderna epoken har fastnat i sin övertygelse om att det sätt att sköta ekonomi och politik som föreskrivs av den moderna tidens standardperspektiv har kvar sin kreativa och framtidsvägledande kraft. Eliten framhärdar alltså i sin tro att en genom vetenskapen åstadkommen oändlig kunskapsutveckling som kan översättas till en lika oändlig teknologiutveckling som i sin tur kan omsättas i en evig ökning av levnadsstandarden är en idé som har evig giltighet.

Ekonomisk tillväxt är det mantra som upprepas med en dåraktig envishet som lösning på alla upptänkliga problem, även om denna tillväxt skulle ske till priset av annat som vi säger oss värdera högt. Och då syftar jag inte i första hand på att makteliten förefaller beredd att driva sin fixering vid ekonomisk tillväxt över alla resurs- och klimatgränser utan framförallt på att även andra värden väger lätt inför ekonomins krav. Så kan vi t.ex. i samband med den pågående krisen för eurozonen notera att Grekland sätts under ett ekonomiskt förmynderskap som inte med bästa vilja i världen kan betraktas som demokratiskt. För makteliten ó den dominerande minoriteten i Toynbees terminologi ó gäller det uppenbarligen att upprätthålla penningens och kapitalets primat. Och då får inte en sådan sak som demokrati stå i vägen. Som det står redan i Bibeln så kan man inte tjäna två herrar. När det kommer till kritan får alltså allt annat än de ekonomiskt starkastes intressen vika.

Men när makteliten går för långt så kommer det enligt Toynbee att bildas det han kallar ett internt proletariat. Detta interna proletariat är på grund av egna erfarenheter, som punkterar det officiella hyckleriet om att det som pågår är rätt,

gott och bra, bärare av ett djupt tvivel på storheten i det egna samhället. Ett tvivel som potentiellt kan utvecklas till en ny och konstruktiv vision för samhällsbygget.

Det finns med andra ord en visionär framtidskraft i detta interna proletariat. Och om den nya visionen skulle visa sig ha kraft att vägleda människorna så att de kan på ett kompetent sätt hantera de utmaningar som den gamla eliten misslyckats med att hantera när samhället eller civilisationen ifråga bryter samman så kommer det interna proletariatet att vara rekryteringsgrund för den nya eliten. Civilisationsskiften, men även djupgående skiften när det gäller inriktningen i ett samhälle, hör alltså samman med ett elitskifte eller en s.k. elitcirkulation.

Till saken hör dock att i sådana sammanhang är ofta den gamla eliten infiltrerad av personer som har stor affinitet med den ideologi eller syn på människan, världen och samhällsutvecklingen som det interna proletariatet har. Och dessa personer kan komma att ha viktiga katalyserande roller när skiftet blir riktigt påtagligt. I modern tid är t.ex. Gorbatsjov och kung Juan Carlos av Spanien exempel på den här principen.

Med mina Toynbeefärgade glasögon på mig tolkar jag alltså Forsbergs övergripande maktstrategiska hållning som att han i stort sett gett upp om den nuvarande makteliten och vill stärka det framväxande interna proletariatet. Och att hans bok därför har ett kombinerat informerande, hoppgenererande och uppviglande syfte.

Forsberg är som redan nämnts väl medveten om att cynism och politikerförakt är den reaktion som ligger närmast till hands när insikten väcks att makteliten inte längre är kapabel att utöva det ledarskap som situationen kräver. Men detta tillstånd har inte någon framåtsyftande och omdanande kraft. Det behöver motverkas. Och det är alltså här som Forsberg försöker göra en insats.

Så som jag förstår hans bok handlar den om att få allt fler människor att, i stället för att misströsta och projicera sin känsla av maktlöshet i form av förakt mot olika representanter för eliten eller andra syndabockar som man kan tycka sig ha fog för att avsky, ta saken i egna händer och engagera sig i ett långsiktigt arbete för den omställning av samhället som kommer att framvingas av obönhörliga naturvetenskapliga realiteter.

Den teoretiska tyngdpunkten i dessa Forsbergs strävanden ligger på ó av exempel från hans olika resor underbyggda ó diskussioner kring de komponenter som är basala i fungerande lokala ekonomier, dvs. den typ av ekonomier som kommer att växa fram allteftersom den globala ekonomins förmåga att kostnadseffektivt tillfredsställa just de basala och livsuppehållande behoven minskar i takt med att olika brister på energi och naturresurser kan förväntas uppkomma.

I det nuvarande konsumtionssamhället är medvetenheten skrämmande låg om hur beroende vi är för vårt dagliga uppehälle av långa (och naturligtvis av oljeenergi drivna) produktionskedjor. Den enklaste maträtt kan bestå av närmast

osannolikt beresta ingredienser. Vi har alltså mycket dålig förståelse för hur sårbara vi är. De flesta av oss ó i den välbärgade delen av världen vill säga ó ägnar inte dessa frågor någon allvarlig eftertanke eftersom vi inte har någon erfarenhet av vare sig en annan tingens ordning eller kriser som blottställt sårbarheten i vårt försörjningssystem. Utan vi utgår ifrån att vi alltid kommer att ha lagom temperatur i vårt hus eller vår lägenhet, bensin till bilen och att den mat vi behöver finns i livsmedelsbutiken.

Eftersom samhällets institutionella maskineri jobbar stenhårt och konsekvent för att alla skall vara på nåd och onåd ó och dessutom fullständigt aningslöst ó utlämnade till den globala ekonomin för sitt livsuppehälle handlar den första fasen i omställningsarbetet om två saker. För det första att väcka medvetenheten om behovet av lokal självförsörjning (eller åtminstone radikalt höjd självförsörjningsgrad) när det gäller t.ex. energi, basala livsmedel, byggnadsmaterial etc. Och för det andra att få igång ett konkret och allt effektivare arbete för detta. Omställningsarbetet handlar alltså om att mobilisera och arbeta för uppbyggande och stärkande av lokala ekonomier med god självförsörjningsgrad. Och i det här arbetet spelar det ingen roll om dessa lokala ekonomier finns på landsbygden eller i befintliga städer.

För rätt många moderna öron låter kanske detta bakåtsträvande. Utbildningssystemet har indoktrinerat oss till att tro att det är effektivt, rationellt och modernt att vårt samhälle är organiserat för maximalt beroende av den globala kapitalismens marknadsnycker. Och att varje alternativ till det rådande systemet därför bör ses som en tillbakagång. Men detta är ett tankefel. Det är inte en nostalgisk längtan efter svunna inbillat bättre tider som driver kravet på en omställning av samhället. Utan det är naturvetenskapliga realiteter. Och det enda som kommer att hända om vi halsstarrigt vägrar att hantera dessa realiteter på ett kreativt och framåtsyftande sätt är att ett alltmer amoklöpande ekonomiskt system kommer att dra på oss korrekta katastrofer av nödvändig svårighetsgrad och omfattning.

Ur det här perspektivet handlar alltså omställningsarbetet om att minska dimensionerna på, eller helst eliminera behovet av, de korrekta katastrofer som annars kan utlösas. Till saken hör dessutom ó som Forsberg påtalar i sin bok ó att modern lyckoforskning visar att inget tyder på att upplevelsen av personlig lycka och livsmening ökar ju mer indragna vi är i den intensiva konsumtionskarusellen. Snarare visar forskningen motsatsen.

Så vad väntar vi egentligen på?

Här hade jag egentligen tänkt sluta min betraktelse över Forsbergs utmärkta bok. Men eftersom jag inte kunde befria mig från intrycket att jag inte hade gått till botten med min reaktion på boken blev jag tvingad att tänka ytterligare ett varv. Det som besvärade mig var en i förstone svårbegriplig känsla av missmod och instängdhet. Så jag började fundera över varför jag kände så. Jag delar ju i mångt och mycket Forsbergs analyser om att tillväxtidén kommit till vägs ände, men samtidigt kunde jag inte befria mig från en känsla av klaustrofobi när jag läste om t.ex. kubanska stadsodlingar. Jag kände mig som att jag blev inmålade i ett av termodynamiken och den obönhörliga entropin definierat resursknapp hörn där

mänskligheten sakta men säkert blir återförd till morotsodlande och andra bestyr för att säkra sin fysiska överlevnad. En känsla som om jag är ärlig också betyder att jag faktiskt inte är ett dugg road av att odla grönsaker på bostadsrättsföreningens fina lilla gård här utanför fönstret.

Inför den känslan tänkte jag att min hållning kanske mest beror på min bakgrund. Jag är nämligen uppväxt på en liten bondgård i Dalsland. Och det skulle ju kunna vara så att kvoten av jordbruksarbete då blev fylld och slog över i antipatier. Men så är faktiskt inte fallet. Mina första minnen är från slutet av 40-talet. Det samhälle som fanns då är svårt att föreställa sig för dem som inte upplevt det. Varje liten gård var ett s.k. familj jordbruk där man kombinerade djurhållning med odling av säd och foderväxter och för det mesta också husbehovsodling av grönsaker, potatis och lök. På många sätt var detta en idyll.

Mina föräldrar var kloka såtillvida att de direkt förstod att jag inte var född till bonde. Så jag har definitivt inte fått några antipatier för denna livsform på grund av att jag tvingats syssla med jordbruksarbete utifrån föreställningen att jag en vacker dag skulle ta över gården. Alla visste från början att det inte skulle hända. Men trots att jag blev behandlad med respekt kände jag från djupet av mitt inre att jag ville bort. Det var något kvävande över hela livsformen. Jag måste få andas fritt.

Samtidigt är det viktigt att betona att denna min längtan efter att få andas fritt inte berodde på att jag trodde på den moderna tidens valser om hur bra allt kommer att bli bara den ekonomiska tillväxten får fortsätta i evärdliga tider. Den tanken uppfattade jag från början som lika kvävande som de tankar som var sammanvävda med den livsform som jag växte upp i. Det var något annat som drev mig. Ett slags människoandens längtan efter sig själv. Efter ett slags återknytande till det stora mysteriets skapande urkälla.¹²

Så det jag efter denna lilla självrannsakan kom fram till är att det finns en annan förklaring till varför jag reagerar som jag gör på Forsbergs på många sätt fantastiskt kloka och välskrivna bok. Och det har med Oswald Spengler att göra. Det är helt enkelt så att när jag läser Forsberg så kommer jag i kontakt med vandan i att känna avgrundskraften i det som den djupt intuitive historiefilosofen Oswald Spengler i sin teori om civilisationernas uppgång och fall beskriver som den dystra avslutande fasen ó den evige bondens tillstånd. Det tillstånd då all högre kultur har förtvinat under maktelitens simpla och krigiska kamp. Spengler beskriver tillståndet så här:

öSamtidigt som den formade staten upplöses slutar också den avancerade historien. Människan blir åter växtlik, bunden till jorden, lågmäld och beständig. Den tidlösa byn, den øvigeøbonden framträder, barn alstras och Moder Jord besås, en flitig och förnöjsam skara, som låter soldatkejsarnas stormar rasa. Landet hyser de gamla storstäderna, en slocknad mentalitets tomma skal, där en historielös mänsklighet finner husrum. Man lever från dag till dag med små och sparsamma glädjeämnen, och man uthärdar. Massor

---

¹² Min senaste bok ó *I ett annat ljus* ó ger, i synnerhet i sina självbiografiska delar, bättre och tydligare inblickar i dessa ting.

krossas i erövrarnas strider om denna världens makt och byte, men de överlevande fyller luckorna med primitiv fruktsamhet och uthärdar vidare.ö¹³

Spengler målar alltså upp en mardrömvision som mycket väl skulle kunna bli resultatet av de konflikter som hotar om vi fortsätter på det upptrampade utvecklingsspåret. Om vi i stället för att växla spår och försöka hålla oss inom jordens ekologiska rāmärken och dela de globala resurserna rättvist väljer att desperat slåss, dvs. kriga, för privilegier och maktövertag så stundar verkligt bistra tider.

Men missförstå mig nu inte. Jag tolkar inte Forsberg som att han är en aningslös bakåtsträvare som vurmar för gamla tiders självhushållande bondesamhälle. Och därför också ett slags omedveten ideolog och förespråkare för Spenglers epok av tidlösa byar med öeviga bönderö som ett slags uthärdande släkte i civilisationens sista kulturlösa tider. Forsberg är i själva verket mycket medveten om baksidorna med detta samhälle och försöker på olika sätt freda sig för beskyllningar om att vara driven av bakåtblickande och utvecklingsfientliga drömmar. Och som statsvetare är han förstås också medveten om de storpolitiska konfliktdimensionerna av att vi har ett ekonomiskt system som driver oss in i en resursvägg. Därför skriver han också en hel del kloka ting om visioner och värderingar. Men min känsla är bara att detta trots klokheten inte räcker särskilt långt.

Så när jag läser dessa Forsbergs funderingar kring de önskvärda visionerna och värderingarna så överväldigas jag i stället av kraften i de värderingar och visioner som verkligen har makten. Hur vi marineras från morgon till kväll av ett materialistiskt budskap om konsumismens lyckobringande kraft och behovet av ytterligare tillväxt för att vi skall kunna förverkliga våra drömmar. En del av modernitetens och framstegens profeter ondgör sig dessutom över den kvarvarande makt som tron och religionen (särskilt i dess fundamentalistiska varianter) har och över alla uttryck för skepsis mot vetenskapens anspråk på att servera en trosfri världsbild samtidigt som de både är omedvetna och obekymrade om att Mammons katedraler är fyllda av en lovsång som överröstar allt.

Och budskapet som skallar genom alla som glatt eller av tvång sjunger med i denna lovsång är lycka genom konsumtion, att människovärdet bekräftas bäst genom ägande och därmed pengar. Och i lovsången finns också stämmor som reducerar människans inre liv till av kroppssaft, gener och olika hjärnflimmer styrda egoistiska impulser för att värna en i förhållande till kosmos oändlighet försumbart kort levnad. Snart utslocknar den lille konsumerande egoistens medvetande, men det gäller att förgylla den korta glimten av liv med så mycket yttre ting som möjligt. Vår tids vision av människan är alltså. öMänniskan, det konsumerandet djuret.ö

Detta är en klaustrofobisk vision som för mig är värre än den som frammanas av termodynamik och entropi. Jag rättar gärna som det heter ömunnen efter matsäckenö på det yttre planet. Och kan t.o.m. tänka mig att odla morötter om

---

¹³ Oswald Spengler, *Västerlandets undergång* (Atlantis, Stockholm, 1997), band II sid. 412.

det kniper. Men jag är en orubblig motståndare till att människan ó detta uttryck för den skapande och fria gudomliga anden ó skall påtvingas en definition av sin natur som får henne att göra sig själv till ett girigt konsumerande djur som skall betjäna penningmaktens ohejdade expansionslusta.

Trots alla yttre bekymmer som vi står inför så är det alltså behovet av en inre omställning, ett inre uppvaknande som bekymrar mig mest. Jag önskar jag kunde skriva en lika bra bok om den inre omställningen som Forsberg skrivit om den yttre. Min senaste bok *I ett annat ljus* var på sätt och vis ett försök. Men det räckte förstås inte särskilt långt. Jag kan dock glädja mig åt att jag då och då blir kontaktad av uppskattande läsare.

Så egentligen borde jag väl känna mig som en ropandes röst i öknen. Men det gör jag inte. Det är för självdramatiserande för min smak. Jag tutar på i den lilla basun jag har utrustats med och känner det djupa varandets stillsamma glädje och tacksamhet. Helt irrationellt känner jag också ilningar av hopp. Trots det myckna destruktiva larmet på ytan är det ändå gryningens och uppvaknandets tid.